

Spreektijd voor alle kinderen

Houd ze aan de praat!

In dit artikel krijg je praktische tips om spreektijd voor alle leerlingen toe te voegen aan je lessen. Hierdoor gaan leerlingen met elkaar in gesprek over de inhoud van de les én leren ze nieuwe taal. In het basisonderwijs is mondelinge taalvaardigheid een deeltaalvaardigheid waarvoor relatief weinig aandacht is. In de nieuwe Conceptkerndoelen Nederlands (SLO, 2023) krijgt mondelinge taal juist een prominentere plek. We weten dat er interactie nodig is om taal te leren. Die taal is nodig om tot begrip te komen over lesinhoud. Daarom is dit artikel een pleidooi voor het toevoegen van spreektijd aan je lessen.

TEKST LIDEWIJ VERNOOY-VRIENS | FOTO'S VINCENT VAN DEN HOOGEN

Gesprekken zijn belangrijk bij het verwerven van kennisopbouw en begrip.

Hoe zorg je dat alle leerlingen in jouw klas tot spreken komen over het onderwerp van de les? En waarom willen we dat eigenlijk? Kinderen leren taal in interactie.

Naast rijk taalaanbod van de leerkracht hebben leerlingen spreekruimte nodig om taal te gebruiken en hun denken te leren verwoorden. Daarom is het van groot belang dat kinderen 'aan de praat raken' over aangeboden stof. Dan wordt het taalleermechanisme in werking gezet en leert het kind taal én de inhoud van de les (Damhuis & Litjens, 2003). In de nieuwe Concept Kerndoelen (SLO, 2023) worden twee soorten gesprekken onderscheiden; gesprekken met een communicatieve functie en gesprekken die dienen om kennis te verwerven. Dit artikel gaat over de laatstgenoemde gesprekken, waarin toegewerkt wordt naar kennisopbouw en begrip. Het gesprek wordt hierbij als middel (kennisopbouw) én als doel (taal leren) ingezet (Tammes & Jansen, 2024). Met spreektijd

wordt in dit artikel de tijd bedoeld die iedere individuele leerling met andere leerlingen in interactie is over een inhoudelijk lesonderwerp.

ZO KRIJG JE KINDEREN AAN HET SPREKEN

Met de vijf tips voor spreektijd op de volgende pagina kun je direct in de klas aan de slag. Deze tips zijn geschikt voor gebruik in groep 1 tot en met groep 8 en voor zowel kinderen met Nederlands als moedertaal, als voor kinderen met Nederlands als tweede of derde taal. De tips komen voort uit de theorie van Verhallen & Walst (2001) en Damhuis & Litjens (2003) en zijn aan de hand van de nieuwste inzichten rond taal/leesonderwijs samengesteld (Van Koeven & Smits, 2020; Tammes & Jansen, 2024).

*Leerlingen hebben
spreekruimte nodig
om taal te leren
gebruiken*

Tip 1

BRENG VOORKENNIS AAN OVER HET ONDERWERP VAN DE LES

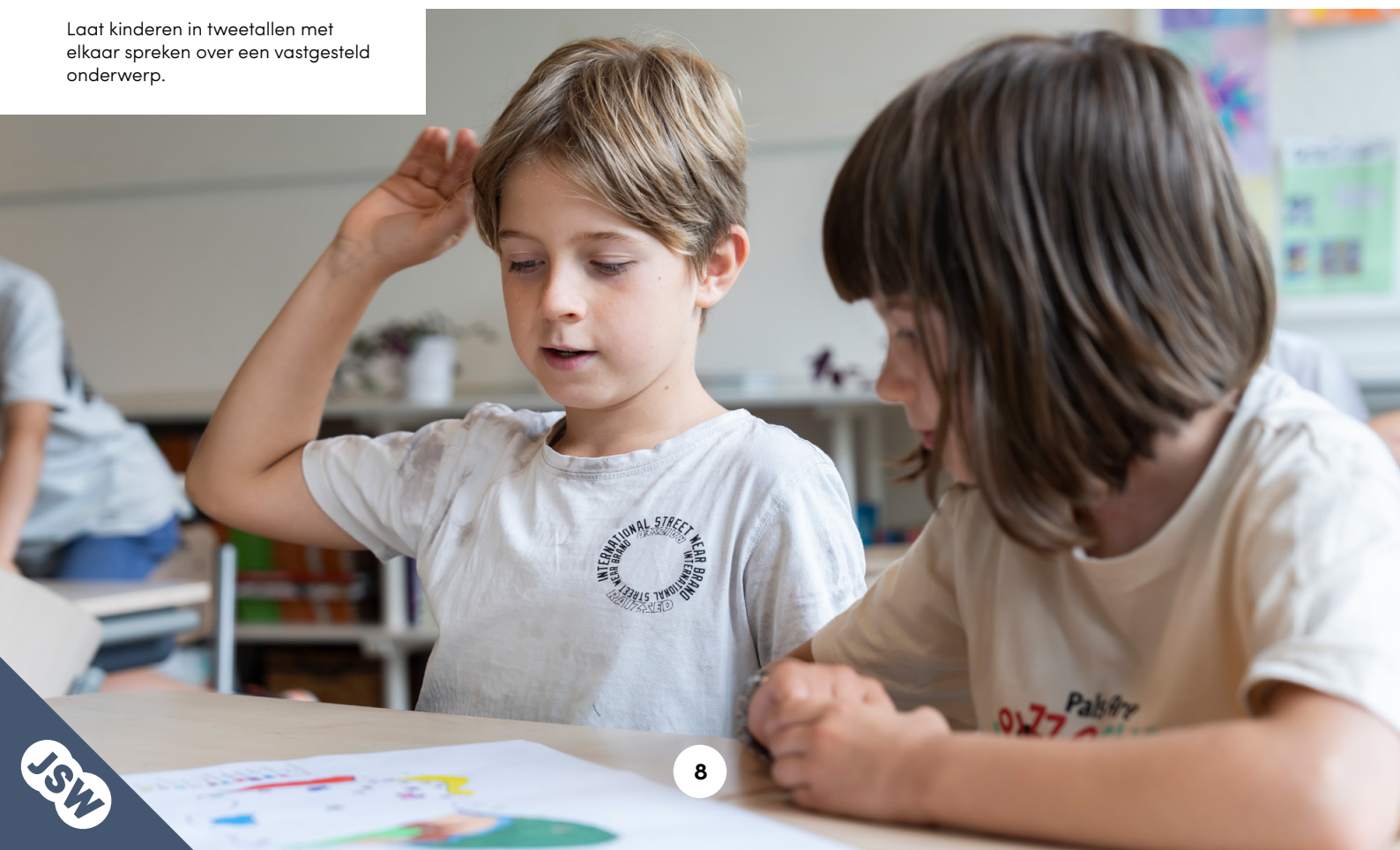
Meer spreektijd
als kinderen een
onderwerp in
tweetallen bespreken

Start met het introduceren van het onderwerp. Doe dit door eerst iets te vertellen over je onderwerp en laat er een foto, voorwerp of filmpje bij zien. De verleiding is groot om je les met een vraag aan de kinderen te beginnen, zoals 'Wie weet al wat kinderarbeid is?' Bij deze vraag kan alleen de leerling meepraten die al kennis heeft van dit onderwerp. De andere leerlingen horen het (al dan niet correcte) antwoord van deze leerling aan, maar komen niet tot interactie over het onderwerp. Dit is de zogenaamde 'voorkennis-valkuil'.

WEEFGETOUW

In het volgende voorbeeld lukte het de leerkracht van groep 6 om alle leerlingen aan de praat te krijgen over het onderwerp 'kinderarbeid' binnen het thema 'van handel naar industrie'. Eerst vertelde de leerkracht aan de hand van een plaat op het bord over de opkomst van fabrieken en de rol van kinderarbeid daarbij. Daarna bespraken de leerlingen in tweetallen met een coöperatieve werkvorm welke vormen van kinderarbeid op de plaat zichtbaar waren (werken aan het weefgetouw, pluizen rapen). De uitleg van de leerkracht en de plaat op het bord funtioneerde hier als 'scaffold'. 'Scaffolding' betekent letterlijk 'steigers bouwen' en staat voor de tijdelijke ondersteuning die een leerkracht geeft om leerlingen op weg te helpen. Tenslotte las de leerkracht samen met de klas een rijke tekst over kinderarbeid. De leerlingen bespraken in tweetallen waarom er in deze tekst sprake is van kinderarbeid. Door de aangebrachte voorkennis kon iedere leerling hierover mee praten.

Laat kinderen in tweetallen met elkaar spreken over een vastgesteld onderwerp.

Tip 2

GEEF EEN SPREEKOPDRACHT IN TWEETALLEN

Als je alle kinderen in je groep in tweetallen met elkaar laat spreken over een vastgesteld onderwerp, heeft ieder kind spreektijd. Kinderen hebben dan meer spreekminuten, dan wanneer je klassikaal beurten zou geven.

ALPACA

Dit is goed te zien in het volgende voorbeeld van een groep 1/2 in de kring, waar over lievelingsdieren wordt gesproken. De leerkracht vertelt eerst aan de kinderen over haar lievelingsdier (een cavia), en waarom dat haar lievelingsdier is ('Omdat ze zulke grappige geluidjes maken'). Daarna gaan alle vingers in de lucht, want natuurlijk wil iedereen vertellen over zijn/haar lievelingsdier. De leerkracht zegt: 'Vertel aan je kniemaatje wat jouw lievelingsdier is, en waarom je dat vindt'. De kinderen zijn gewend om in tweetallen te vertellen en beginnen direct met praten. Een enkele kleuter kijkt nog wat afwachtend om zich heen, maar krijgt veel input van haar kniemaatje. Even later vertelt ook zij trots over haar lievelingsdier (een alpaca!).

'IEDEREEN-DE-BEURT-VALKUIL'

Deze leerkracht had ook de kring af kunnen gaan om alle lievelingsdieren te laten opnoemen. Hierbij ligt het gevaar op de loer dat je ieder kind aan de beurt wil laten komen. Bij deze 'iedereen-de-beurt-valkuil' verliest een deel van de leerlingen betrokkenheid, waardoor je leerrendement kleiner wordt. Daarbij zijn klassikale beurten noodgedwongen kort, waardoor er minder gesproken wordt. Het taalleermechanisme vraagt juist uitgebreide taalproductie. Zorg dus voor spreekopdrachten in tweetallen, zodat iedereen aan de praat komt over het onderwerp van jouw les. Het zorgt ook voor vaart in je les en dus voor een hoge betrokkenheid.

Tip 3

GEEF EEN ZO KLEIN MOGELIJKE, OPEN SPREEKOPDRACHT

Om te zorgen dat iedere leerling ook daadwerkelijk iets kan vertellen in een tweetal, is het belangrijk om de spreekopdracht zo

Zorg voor veel interactie in de klas.

specifiek en klein mogelijk te maken. Vergelijk de volgende twee vragen van een leerkracht in groep 3, bij het thema insecten.

DE MIER

De klas heeft samen met de leerkracht een informatieve tekst over de mier gelezen. Daarna zegt de leerkracht: 'Vertel aan elkaar wat je hebt gelezen'. Omdat deze vraag weinig bij de kinderen losmaakt, herformuleert de leerkracht haar vraag: 'Vertel aan elkaar wat we te weten zijn gekomen over het lichaam van de mier'. Hierbij wijst de leerkracht naar een foto van de mier, die op het digibord staat. De leerlingen herinneren zich nu dat ze net gelezen hebben over de kop, het borststuk en het achterlijf. Ze beginnen met vertellen aan elkaar, al wijzend op de foto en zoekend in de tekst.

HAAKJE

Doordat de leerkracht haar vraag in tweede instantie verkleinde, kregen alle leerlingen een haakje aangeboden om te gaan vertellen.

*Maak een
spreekopdracht zo
specifiek en klein
mogelijk*

De foto op het digibord werkte hierbij als een vorm van scaffolding.

Tip 4 **GEBRUIK AANVULZINNEN**

Om kinderen op gang te helpen met spreken, kunnen aanvulzinnen enorm helpen.

Het gebruik van een aanvulzin is ook een vorm van scaffolding.

Spreek af dat ieder tweetal begint met deze aanvulzin. Hierdoor stimuleer je dat de taal die centraal staat in je les daadwerkelijk gebruikt worden in de tweetalgesprekken. Ook zorgt de aanvulzin ervoor dat ieder kind mee kan praten.

Na het bespreken van een onderwerp in tweetallen, volgt de klassikale nabespreking.

WATERKRINGLOOP

In een les over de waterkringloop leest de leerkracht van groep 7 samen met de leerlingen een rijke tekst uit een informatief boek. Als spreekopdracht zet de leerkracht twee aanvulzinnen op het bord:

'Het water in de zee verdampt en ...'

'Als water condenseert, dan ...'

De leerlingen worden in tweetallen verdeeld en maken de aanvulzinnen samen af. Hierdoor ontstaat een gesprek over de inhoud, waarbij de leerlingen gestimuleerd worden informatie in de tekst op te zoeken.

DRIE KLEUREN

Aan het einde van de lessencyclus over de waterkringloop, heeft de leerkracht de volgende aanvulzinnen op drie kleuren papier geprint:

Het water uit de zee verdampt, dus... (blauw)

Het water uit de zee verdampt, omdat... (geel)

Het water uit de zee verdampt, maar... (rood)

De leerlingen krijgen de opdracht een klasgenoot te zoeken met dezelfde kleur zin.

In tweetallen formuleren de kinderen een antwoord. Daarna zoeken ze een klasgenoot met een andere kleur aanvulzin, beluisteren elkaars zin, vullen elkaar aan en ruilen vervolgens van kleur. Op deze manier zet je 'peer scaffolding' in om tot taalproductie te komen. De leerlingen oefenen met het verwoorden van taal-denkrelaties door over de inhoud van hun kennisrijke thema te praten.

Tip 5 **VERBREED EN VERDIEP DE BEURT**

Natuurlijk ben je als leerkracht benieuwd wat alle tweetallen in hun spreektijd besproken hebben over het onderwerp. Bij het rondlopen heb je bij enkele tweetallen kunnen meeluisteren, maar je hebt lang niet iedereen gehoord. Als je de vraag weer klassikaal terugpakt, is het verleidelijk om aan alle tweetallen te vragen wat zij besproken hebben. Doe dit niet! Verbreed en verdiep liever de beurt, zoals in het volgende voorbeeld van een leerkracht in groep 8.

De leerlingen maken in tweetallen een aanvulzin af.

SCHILDVULKAAN

Na het lezen van een tekst over twee soorten vulkanen, hebben de leerlingen in tweetallen gesproken over de verschillen tussen de stratovulkaan en de schildvulkaan. Bij de klassikale nabespreking noemt een tweetal het verschil in vorm. De leerkracht laat deze leerlingen heel specifiek uitleggen wat ze bedoelen, en stimuleert de leerlingen om hierbij de woorden 'kegel', 'lava' en 'verspreiden' te gebruiken (verdiepen). Daarna is er ruimte voor de andere tweetallen (verbreden) om de formuleringen van het eerste tweetal over de vorm van de vulkaan aan te vullen (verdiepen).

De literatuurlijst en leestips zijn te vinden op www.jsw.nl/artikelen

LIDEWIJ VERNOOY-VRIENS

is onderwijsadviseur taal/lezen bij Het ABC, een onderwijsadviesdienst in Amsterdam. Zij geeft nascholing en coaching aan schoolteams op het gebied van taal/leesonderwijs en meertaligheid (lvernooy@hetabc.nl).

Meer weten?

Wil je structureel inzetten op spreken en schrijven in jouw groep? Bekijk dan eens de didactiek van Taaldenkgesprekken (LOWAN) en van Taalrondes (Van Norden). Wil je meer weten over coöperatieve werkvormen? Lees dan het boek van Kagan (2020). Ben je geïnteresseerd in scholing of coaching over spreektijd, scaffolding en visie op taal/leesonderwijs? Neem dan contact op met Het ABC.